

8. *Философия медицины* / Под. ред. Ю.Л. Шевченко. – Москва: Изд. дом. «ГЭОТАР-МЕД», 2004. – 479 с.
9. Щепин О.П., Царегородцев Г.И., Ерохин В.Г. *Медицина и общество*. – Москва: Медицина, 1983. – 391 с.

ASPECTE BIOETICE ALE AVORTULUI

Ion Nederița, Daniela Efremova

(Conducător științific: dr. în filos., conf univ. Vitalie Ojovanu)
Catedra Filosofie și Bioetică USMF „Nicolae Testemițanu”

Summary

Bioethical aspects of the abortion

The matter of abortion, the quintessential bioethics topic, raises intensely personal issues for many people. It is a polarising and divisive issue that raises discussions about morals, science, medicine, sexuality, autonomy, religion, and politics. A central matter is deciding what we can say about unborn children, initially known as embryos and later, fetuses. What is their moral status – how much do they matter, and what are our obligations towards them? The matter of 'personhood' arises, as a philosophical and legal discussion about what rights to grant them.

Rezumat

Problema avortului, temă chintesențială a bioeticii, ridică intens probleme personale multor oameni. Este o controversă polarizantă care generează o serie de discuții privitor la morală, știință, sexualitate, medicină, autonomie, religie și politică. O problemă fundamentală este de a decide ce putem afirma despre copiii nenăscuți, cunoscuți inițial sub numele de embrioni ulterior sub numele de fetuși. Care este statutul lor moral – cât de mult ei contează și care sunt obligațiile noastre față de ei? Chestiunea de „personalitate” apare ca o discuție filosofică și juridical cu privire la ce drepturi a le acorda.

Deoarece dezvoltarea biologică este neîntreruptă și se realizează fără a fi nevoie o intervenție ulterioară cauzativă, trebuie spus că noua entitate constituie un nou individ uman care din clipa concepției își urmează ciclul sau mai bine zis curba sa vitală. Autogeneza embrionului are loc în așa fel încât faza succesivă nu o elimină pe precedentă, ci o absoarbe și o dezvoltă conform unei legi biologice individualizate și controlate. Chiar dacă nu poate fi recunoscută figura umană, există sute de mii de celule musculare care fac să bată o inimă primitivă; există zeci de milioane de celule nervoase care se adună în circuite și se dispun pentru a forma sistemul nervos al unei persoane anume.

Această teorie, plecând de la o anumită interpretare a evoluționismului, ar vrea să susțină faptul că în formarea individului s-ar parcurge și concentra istoria evoluției formelor de viață din lume, în a cărei istorie ființa umană apare ultima și umanizarea este precedată de forme de viață vegetală sau animală. În embrion și în dezvoltarea lui nu se află nici o clipă un dinamism biologic de tip vegetal sau de cel al unei ființe nediferențiate, de o specie diferită. Întregul, care va apărea la sfârșit (dacă prin sfârșit se înțelege nașterea sau viața adultă), este deja prezent cauzal și genetic, la început chiar în sens individual.

Nu stă deci în picioare, conceptul prezenței unor praguri sau nivele care ar reprezenta momente de soluționare a continuității (teoria gradualistă) după care ar trebui să existe o schimbare de program: acest interstadiu nu există din punct de vedere genetic. Unele dificultăți apar însă din partea unor membri ai lumii științifice în privința începutului vieții individuale umane. Unii susțin că viața individuală umană nu începe înaintea recombinării celor două patrimonii genetice, unul de origine paternă, iar celălalt de origine maternă, în noul genom al embrionului (teoria cariogamiei), fapt ce s-ar întâmpla după circa 21-22 ore de la fecundare [6,

p.43-52], sau alții consideră că, după recunoașterea caracterului de individ uman deja din faza de embrion unicelular, această apreciere trebuie să fie extinsă și fiecărui gamet în parte [2, p. 97-121].

În baza raportului Warnock [1, p.234-239], în schimb, s-ar putea dispune de embrionul uman în scopuri experimentale până la a 14-a zi de la concepere, lăsând să se înțeleagă că până la acea dată nu este recunoscut caracterul uman al embrionului sau că oricum el este subordonat vieții adultului. Perioada de 14 zile a fost propusă pentru prima dată în 1979 de către Ethics Advisory Board (DHEW), în SUA, care a motivat acest lucru cu faptul că cea de a 14-a zi corespunde cu instalarea completă [12, p.117-125].

În 1984 comisia Waller din Australia a repetat acest lucru "nu mai mult de 14 zile", pentru că după acest stadiu se formează linia primitivă și diferențierea embrionului este evidentă [3, p.164-181]. Comitetul Warnock, sau, mai bine zis, o parte din grupul de studiu, a confirmat această perioadă care ar corespunde și timpului de formare a liniei primitive și, în același timp, începutului dezvoltării individuale a embrionului. Dna McLaren, membră în Comitetul Warnock, a afirmat într-un articol: "Punctul în care am început să fiu un individ uman complet a fost în stadiul de striație primitivă, formarea embrionului". Apariția liniei primitive ar indica că celulele care constituie embrionul adevărat s-au diferențiat de acum de celulele care vor forma în schimb țesuturile placentare și protective. Dezvoltarea embrionară până în a 14-a zi ar fi, deci, în concepția d.nei McLaren, "o perioadă de pregătire, în care sunt elaborate toate sistemele de protecție și nutritive necesare pentru a susține viitorul embrionului"; numai "când sistemele de suport sunt stabilite, embrionul se poate dezvolta ca entitate individuală" [1, p.234-239].

Cele susținute de d-na McLaren sunt reluate de Grobstein [4, p.346-348], care afirmă: "Pre-embriionul uman are un complex special de caracteristici care îl disting biologic de ovulul care-l precede și de embrionul care îi urmează. El este un individ din punct de vedere genetic dar nu și morfologic". La rândul lui Ford susține: "Apariția striației primitive este semnalul că s-a format și a început să existe un singur embrion propriu-zis și un individ uman. Înaintea acestui stadiu nu ar avea nici o semnificație să se vorbească despre prezența unei adevărate ființe umane în sens ontologic."

După cum se poate observa acești autori introduc termenul de pre-embriion pentru a indica perioada vieții prenatale umană cuprinsă între momentul fecundării și apariția striației primitive deoarece numai în acest moment ar constitui "o entitate definită în mod spațial care se poate dezvolta direct într-un fetus și apoi într-un nou născut."

Instalarea oului fecundat are loc între a șasea și a șaptea zi și se completează într-a noua zi; în cea de a 14-a zi este deja constituit peretele endometrial peste embrionul instalat. Conform acestor autori, deci, viața umană individuală ar începe doar în a 6-a zi de la concepere: în momentul instalării blastocistului ar trece de la starea de omnipotență la cea de unipotență din acel moment dezvoltându-se doar ca ființă umană și numai în acea ființă umană [8, p.165-215].

Pentru alți autori în schimb este considerată fundamentală în dezvoltarea embrionară formarea sistemului nervos și începutul vieții cerebrale: "Viața umană poate fi văzută ca un spectru continuu între începutul vieții cerebrale în uter (a opta săptămână de gestație) și moartea cerebrală. În orice caz pot să existe țesuturi și sisteme de organe, dar fără prezența unui creier uman funcțional ele nu pot constitui o ființă umană, cel puțin în sens medical"[5, p.15-63].

În ce privește folosirea termenului de pre-embriion să citim ce scrie Serra: "Este permisă fără îndoială și uneori poate nimerită și utilă din punct de vedere terminologic - introducerea de noi simboluri pentru a sublinia aspecte noi. De aceea termenul de pre-embriion, propus de McLaren și de alții, ar putea fi utilizat pentru a indica faza precoce a embrionului, adică de la constituirea zigotului până la apariția striației embrionare primitive. Dar ar fi o greșală dacă această distincție ar însemna că cele două procese, de la zigot la striația primitivă, ar fi două procese discontinue fără nici o corelare între ele și că cele două structuri, cea dinaintea striației primitive și cea succesivă ar aparține a două subiecte diferite, sau că prima ar fi un agregat fără subiect".

Afirmația că fără un creier uman care să funcționeze, organele și aparatele deja prezente în embrion nu pot constitui o ființă umană, are semnificația și valoarea ei în momentul în care subiectul uman, ajuns la capătul ciclului său vital, încetează să trăiască: se consideră deci ca semn definitiv al închiderii acestui ciclu, moartea cerebrală. Alta este situația embrionului în dezvoltare: "În acest caz ne aflăm în prezența nu a fazei terminale a unui proces dinamic vital în care începe dezintegrarea individului, ci, dimpotrivă, în prezența unui proces dinamic unitar și unificator al tuturor părților care apar încet, încet: este subiectul uman în dezvoltare, care prin legea ontogenetică, necesită o diferențiere graduală și, prin urmare, și o formare graduală a structurilor cerebrale. Gradualitate care nu induce salturi calitative, ci numai o îmbogățire a exprimării potențialităților deja înscrise în zigot". În concluzie entitatea nou concepută are o realitate biologică proprie și bine determinată: este un individ total uman în dezvoltare, care automat, clipă de clipă, fără nici o discontinuitate construiește propria formă, realizând, printr-o activitate intrinsecă, un plan proiectat și programat în genomul său.

Sloganuri precum: embrionul este o parte din organismul matern; avortul voluntar este la fel cu orice intervenție; femeia are drept deplin asupra pântecului ei... etc, sunt o ofensă adusă seriozității științei, în primul rând, și moralei.

Cele expuse până acum conduc la concluzia că embrionul este un individ uman în dezvoltare și de aceea merită respectul datorat fiecărui om. Se poate spune că această problemă are deja o rezolvare etică iar întrebarea asupra permisivității sau nu a avortului provocat are un răspuns. Într-adevăr, fără a diminua relevanța unor cuceriri ale geneticii și embriologiei, necesitatea unei reflecții raționale de tip filozofico-etic se impune totuși din diferite motive.

Adesea, auzim expresii de genul: fetusul, sau embrionul este o parte a organismului femeii ("pântecul îmi aparține!") și prin urmare este dreptul femeii de a accepta dezvoltarea lui sau de a-l întrerupe. Dacă reflectăm la faptul că viața celui ce urmează să se nască nu este un bun privat, ci social, ca și viața fiecărui om, atunci problema morală privește și fundamentarea și valabilitatea unei legi care se subtrage datoriei sale primare, inerente apărării și promovării vieții fiecărei ființe umane, mai ales dacă aceasta nu este apărută.

Tendința de a diminua statutul biologic al embrionului, astfel încât să nu fie considerat individ uman decât plecând de la unele momente fixate arbitrar, se asociază cu încercarea de a nu-l considera persoană umană. După unii autori entitatea nou concepută n-ar avea încă o realitate și o demnitate umană: ar fi vorba doar de o realitate potențial umană sau de o pură posibilitate de umanitate, care totuși nu este dotată încă cu o conștiință clară.

Alții susțin că ar trebui relevat ca decisiv faptul că această "potențială" ființă umană nu ar fi dotată cu autoconștiință, adică nu ar fi capabilă de o activitate liberă și intențională, iar existența sa ar fi subordonată capacității de a exprima gândirea și limbajul: "Ceva ce nu are conștiință autoconștientă - se spune că nu poate să-și dea seama de devenirea sa suprimată și deci nici nu poate suferi dacă este eliminat: pentru a suferi ar trebui ca acel ceva să tematizeze valoarea, confruntând-o cu a nu avea viață. Dar această capacitate de a reflecta asupra sinelui, în comparație cu antiteza, de poziție dialectică, a valorii vieții prin negarea valorii opusului său, nu poate să aparțină nici embrionului, nici fetusului; primul nu are conștiință, al doilea are conștiință dar nu are autoconștiință: atunci de ce să ne preocupăm dacă sunt suprimați?" [9, p.37-65].

Unul din cei mari susținători ai acestei teorii este H.T. Engelhardt care, negăsind în embrion și în fetus acele caracteristici - după el - proprii persoanei, adică autoconștiința, raționalitatea și sensul moral, susține că: "nu toate ființele umane sunt persoane. Fetusii, copiii până la 7 ani, retardații mintali gravi și cei care se află în comă fără speranță constituie exemple de ființe fără statut de persoane umane. Astfel de entități sunt membri ai speciei umane. Nu au status în sine și prin sine, în comunitatea morală. Nu sunt participanți primari la acțiunea morală. Numai persoanele umane au acest status "

Curentele filozofice de tipul behaviorist, sociologia, fenomenologia converg spre un punct: negarea metafizicii sau cel puțin afirmarea irelevanței sale.

Pornind de la această presupunere ele afirmă că unicul criteriu de recunoaștere a personalității sau a individualității umane este examinarea comportamentului său (behavior): ne aflăm în

prezența unui subiect uman dacă se constată un comportament uman. Deoarece în cazul fetei nu este posibil să observi un comportament uman, cel puțin până la o anumită perioadă, se consideră criteriu "obiectiv" atitudinea mamei. Sociologii vorbesc de relație socială: personalitatea există dacă există relația socială. Aici relația socială ar fi consensul exprimat de mamă sau de părinți.

Dar rațiunea filozofică cea mai importantă este următoarea: nu relația constituie realitatea subiectului, ci realitatea subiectului face posibilă relația interpersonală. Nu ar putea exista o relație intersubiectivă dacă nu ar exista realitatea subiecților: pentru a intra în relație trebuie să existe.

Este momentul să tragem o concluzie: ce valoare trebuie atribuită embrionului-fetus, care printr-un proces continuu, programat din interior și autonom, ajunge la naștere ca o nouă individualitate umană și personalitate umană. Concluzia care se impune conform filozofiei realiste și personaliste este una singură: embrionul are valoarea proprie persoanei umane. Spus în sens negativ: avortul voluntar este un delict împotriva vieții personale, sau mai bine zis, împotriva persoanei; este o omucidere în realitatea faptelor, chiar atunci când nu este simțit în acest fel din punct de vedere subiectiv și psihologic, iar juridic nu s-ar recunoaște această calificare exterioară.

Din punct de vedere etic se poate face abstracție într-o oarecare măsură de precedentele discuții filozofice: este suficient să se confirme faptul că ovulul fecundat are o legătură intrinsecă și o destinație intrinsecă cu ființa personală în formare pentru excluderea oricărui act de suprimare sau alterare a integrității.

În fața normei morale care interzice suprimarea directă a unei ființe umane nevinovate nu există privilegii și nici excepții pentru nimeni. " Este vorba - așa cum a precizat Paul al VI-lea - de o învățătură care: nu s-a schimbat și nu poate fi schimbată".

Bibliografie

1. Barnett Hilaire. *Introduction to Feminist Jurisprudence*. – London: Cavendish publishing limited, 1998. – 349 p.
2. Engelhardt H. Tristram Jr. and Rasmussen Lisa M. *Bioethics and moral content: National Traditions of Health Care Morality*. – Massachusetts: Kluwer Academic Publishers, 2002. - 305 p.
3. Ford Norman N. *When Did I Begin?: Conception of the Human Individual in History, Philosophy and Science*. – London: Cambridge University Press, 1988. – 219 p.
4. Grobstein C. *Biological characteristics of the preembryo* // *Annals of the New York Academy of Sciences USA*. - New York, 1988. – 541 p.
5. Kuhse Helga and Singer Peter. *Bioethics An anthology*. – Massachusetts: Blackwell Publishers, 2006. – 741 p.
6. Singer P. et al. *Embryo experimentation*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. - 263 p.
7. Singer Peter. *Practical ethics*. - 3rd ed. - Cambridge: Cambridge University Press, 2011. - 337 p.
8. Thévoz Jean-Marie. *Entre nos mains l'embryon: recherche bioéthique*. – Suisse: Geneve, Labor et Fides Editions, 1990. – 357 p.
9. Tooley M. *Abortion and infanticide* [USA, New Jersey, Philos Public Affairs]. – 1972. Vol.2. - No.1. – 113 p.
10. Țirdea T., Berlinschi P., Eșanu A., Nistoreanu D., Ojovanu V. *Dicționar de Filozofie și Bioetică*. – Chișinău: CEP „Medicina”, 2004. - 442 p.
11. Țirdea T.N. *Bioetica: origini, dileme, tendințe*. – Chișinău: Medicina, 2005. - 216 p.
12. Veatch Robert M. *Medical ethics, second edition*. – Massachusetts: Jones & Bartlett Publishers, 1997. – 463 p.
13. Wiley John. *Symposium on „Human genetic information: science, law, and ethics”*. - Chichester: Ciba Foundation, 1990. - 211 p.